

Reportage

Ruimte voor het paard van Troje

Paradisodebat 2025

Het Paradisodebat 2025, met v.l.n.r.: Sandra Beckerman (zittend), Mohammed Mohandis, Ilana Rooderkerk, Dylan Lichtenberg, Eric van den Burg, Laurens Dassen, Sjaak Simonse (zittend), Rachelle Smook, Eva Oosters (zittend), Fenna Timsi en Nadia Moussaid, 1 september 2025. Fotografie: Jelmer de Haas

Op de klanken van de jaren '80-hit *Under Pressure* ging in Amsterdam op maandag 1 september jongstleden het Paradisodebat 2025 van start. Thema dit jaar: de kunsten onder druk. In zijn introductie somde Kunsten '92-voorzitter Jeroen Bartelse de voorbeelden van die druk op: verboden theatervoorstellingen in Moskou, boeken in de ban in de VS en rappers voor de rechtbank in Londen vanwege pro-Palestijnse leuzen. In Nederland is de situatie nog niet zo ernstig, maar er is wel degelijk sprake van politieke bemoeienis met de kunsten die grenst aan censuur. Minder zichtbaar maar niet minder kwalijk is de zelfcensuur uit angst geen subsidie meer te krijgen of uit de gratie te raken bij programmeurs van podia en festivals.

Er volgden debatrondes waarin politici van D66, VVD, GroenLinks-PvdA, SGP en SP reageerden op inleidende statements door professionals uit het culturele veld. Aan bod kwamen de maatschappelijke druk die op kunstenaars en hun werk wordt uitgeoefend en de rol van de politiek in een sterk gepolariseerde samenleving. De vraag die boven de bijeenkomst hing en in de slotronde onbeantwoord bleef: functioneren kunst en cultuur als kanarie in de kolenmijn? Met andere woorden: is het inperken van artistieke vrijheid het eerste teken dat de fundamenteën van de democratie worden aangetast?

Bedreigingen

Theatermaker Dook van Dijk, die net als alle voor deze reportage geïnterviewden aanwezig was bij het Paradisodebat en het 'makersontbijt' dat de Boekmanstichting voorafgaand had georganiseerd, herkent de geschetste bedreigingen. 'Voor BNNVARA maak ik nu de serie *Huisje, Boompje, Error* over niet-normatieve samenlevingsvormen. Medewerkers van de omroep vroegen me of mijn adres makkelijk te achterhalen was via de naam van mijn stichting en de naam waaronder ik als zzp'er opereer. Ze suggereerden dat ik die misschien moest veranderen zodat ik minder snel vindbaar zou zijn. Daar schrok ik wel van.'

Edo Dijksterhuis

Ontwerper en beeldend kunstenaar Malou Beemer heeft behalve in haar woonplaats Venlo ook een atelier in Eindhoven. 'In Eindhoven heerst duidelijk een ander klimaat dan in Venlo, met meer mogelijkheden en kansen. Daarom ben ik in Venlo ook actief als manager van kunstcentrum Co. de Cultuur-ontwikkelaar omdat ik vind dat toegang tot kunst en cultuur zo goed mogelijk moet worden bewaakt. De politiek heeft als taak de kunsten fysiek en moreel te beschermen', vindt Beemer. Zij sluit zich aan bij schrijver Karin Amatmoekrim die tijdens het debat de politiek opriep tot moreel leiderschap en het trekken van principiële lijnen. Voor Beemer is het innemen van een standpunt niet voldoende. 'Het recht op kunst en cultuur moet worden vastgelegd in de wet, als erkenning van kunst als hoeksteen van de samenleving.' Ook Van Dijk onderschrijft die wettelijke verankering. 'Maar aandacht voor cultuuronderwijs is prioriteit nummer één', vindt hij. 'Begrip en gevoel voor kunst moet je leren. En dat begint met zoiets simpels als kinderen bijbrengen hoe je je gedraagt in een theater.'

Stappen

Volgens net afgestudeerd beeldend kunstenaar Maartje Stapel moeten er ook binnen het kunstonderwijs nog stappen worden gezet. 'Ik mis de wapening tegen de druk uit maatschappij en politiek. Daar zijn wij op de academie niet op voorbereid.' Stapel ziet de druk overigens niet alleen komen uit de extreemrechtse hoek die zich traditioneel als sterk tegen vrije kunst manifesteert. Zij zet vraagtekens bij de sturende werking van subsidieverstrekkende fondsen die zich met hun criteria niet bepaald houden aan het Thorbecke-principe dat de politiek zich niet bemoeit met de inhoud van de kunst. 'Door sterk de nadruk te leggen op engagement en actuele politieke thema's blijft er weinig ruimte over voor makers van minder uitgesproken werk. En dat terwijl artistieke vrijheid ook te maken heeft met financiële onafhankelijkheid.'

Voortbordurend op de redenering dat artistieke vrijheid begint met de mogelijkheden, financieel of anderszins, om die vrijheid vorm te geven, benadrukt Jacquill G. Basdew gebrekkige representatie in bestuursorganen en discussiefora als beperkende factor. 'Ik pleit voor meer ruimte voor meerstemmigheid, met bijzondere aandacht voor een jongere generatie en makers van kleur die nog altijd onvoldoende vertegenwoordigd zijn, vindt de kunstenaar en curator die bij Binoq Atana een opleiding tot toezichthouder volgde en nu in de raden van toezicht zit van Dutch-Culture en Kunstmuseum Den Haag. Ook bij het Paradisodebat miste hij diversiteit, maar meer nog ergerde hij zich aan het gebrek aan echte inhoud. 'Voor mij voelde het debat als campagnepraat en zelfpromotie. Ik zou liever het gesprek voeren hard op de inhoud en zacht op de persoon.'

Toch is Basdew blij met een jaarlijks debat over de stand van zaken in de kunst. 'Daarmee staat het toch weer op de agenda', zegt hij. 'Ik heb na afloop meteen Jan Jaap Knol, directeur van de Boekmanstichting, benaderd om in gesprek te gaan over een vervolg en gezamenlijk na te denken over het makersontbijt van volgend jaar.'

Ook Van Dijk blijft vol goede moed en piekert er niet over een meer conflictmijdende koers te gaan varen. 'Ik wil ook niet preken voor eigen parochie. Liever heb ik een schoolklas in mijn voorstelling die in eerste instantie sceptisch is maar gaandeweg inziet dat het gaat over mensen van vlees en bloed. Kunst is een paard van Troje. Je kunt er nieuwe, afwijkende ideeën mee naar binnen smokkelen.' •

Edo Dijksterhuis is kunstrecensent en cultuur-journalist en schrijft voor onder andere *Het Parool*, *Museumtijdschrift*, *Filmkrant* en *De Lage Landen*